

Р.ЄНДИК

ГІТЛЕР

ЛЬВІВ
1934

КНИГОЗБІРНЯ ВІСТНИКА

МИКОЛА МАКІЯВЕЛЬ

ВОЛОДА

2-ге число „Книгозбірні Вістника“ — ціна 2

»Ненавидить і проscribe Макіявеля не хто інший, як... світ найбільших гипокритів... Поява Макіявеля в українській мові річ справді корисна: загал матиме змогу ближче зазнатися з тим «страхітливим» макіявелізмом, а... українська література дістає в доброму перекладі клясичний твір, що заслуговує на переклад не менше, як твори Данте». (*Перемога*, 15. IX.)

»З цієї незвичайної книжки можна незвичайно багато знатися... Політики Макіявеля тримається нині цілий світ, а знаючи її засади, не одно краще зрозуміємо і не одному буде менше дивуватися та й не одно зможемо передбачити». (*Народна справа*, 16. IX.).

»Знайдемо між думками Макіявеля багато таких, що протрапляються... нам, так мало виробленим». (*Вісті*, ч. 23).

»... радити треба, що нарешті й великий твір великого італійського Італія, найшовся у нашому перекладі... Перекладом М. О. Верхи, зрештою бездоганним під оглядом мови, виповнено у нас важну прогалину. За першою книжкою «Книгозбірні Вістника» — це друге цікаве, актуальне й важне видання... яке інтелектуальна людина обов'язково повинна прочитати». (*Неділя*, 16. IX.)

»Володар» принесе більше шкоди, як користі. Він не стане розгрішенням для всіх тих, що... рвуть вузли громадської моралі під гаслом: нація понад усе... Книжка Макіявеля... на нас. Вона має доказати хибність поглядів „старих“ і правил „молодих“. (*Мета*, ч. 33, 1934.)

»Перша знайомість з Макіявелем полишає у вас довго втерте вражіння, що лишається вам від людини, яка без жодних злирних здирає заслону ілюзій та показує вам дійсний стан речей. Прочитавши Макіявелевого «Володаря» вперше, ви ще пізніше... вертатисьмете до нього». (*Новий Час*, ч. 211).

Як Мусоліні з новітною Італією, так зв'язаний з новітною Німеччиною — Гітлер.

В майбутнім ці два імена так тісно будуть злучені з нашою добою, як з добою 1848-го року імена Кошута і Гарібальді. Сьогодні-бо цілість думок, знаних під назвою фашизму чи гітлеризму — просякає в голови мільонів європейців від східних і полудневих просторів нашого континенту аж до Сени і Темзи.

Ріжно можна оцінювати рух національсоціалістичний і його вигляди. Лише не вільно підходити до них з точки погляду патріотів вчорашнього дня, які поза своїм ідеологічним загумінком, бачуть світла тільки в Росії.

Для нас актуальність руху, про який говорить ця книжка, — передусім в тім, що він: 1) стримав побідний похід комунізму в Європі, що задав смертельний удар доктрині марксизму, 2) що поставив на порядок дня дражливе для нас жидівське питання, 3) що підніс велике значіння села і третього стану взагалі, який погноєм для себе хотів зробити соціалізм, 4) що замість анархістичних ідеалів «людськості» і «суверенної одиниці» — поставив ідеал органічної спільноти, якої

імя — нація, 5) що замість змиршавілого партійництва — видвигнув стару — й таку нову — за-саду Ордену з його символом віри, тактикою і чеснотами, нарешті 6) що своїм успіхом довів 'несмертельну — а в матеріялістичнім ХІХ віці так нехтувану — силу ідеї, яка — надихана вірою — на правду потрафить рухати, здавалося би, незрушними перешкодами...

Редакція.

НАША ДОБА І ПРОВІДНИКИ

»Жахливі десятиліття, що в них ми живемо, жахливі — це значить страшні і без щастя. Ріжні річи — великість і щастя, а вибір між ними не стоїть отвором перед нами. Ніхто не буде щасливим, хто живе за нашої доби; але багато з нас можуть — свій життєвий шлях перейти по своїй волі — в великості або в марноті. Хто бажає лиш вигоди, не заслугує на життя«.

Цими повними трагізму словами розпочинає свій останній твір Освальд Шпенглер, Касандра модерної Європи. Наші страшні часи характеризує не тільки важка і зтяжна боротьба людей, народів, навіть цілих континентів. Їх характеризує цілковитий розвал економічного, політичного й культурного життя. Їх старі камяні таблиці повалені на землю і розтерті в порошок. Нові — щойно витісуються, щойно скроплюються потом нових творців і кровю ворогів.

Страшні наші часи для сірих людей, з вузьким світоглядом, що не можуть охопити цілоти великої боротьби ідей; вони почуваються наче в темному лябіринті. Страшні наші часи для творців нових мармурових таблиць: бо величезна є відповідальність, що гнітить їх, непевність: чи ідеї, що їх вони виписують на камені, дійсно життєві? Чи не провадять вони своїх визнаців у сліпе безворття? Страшні наші часи, бо від висліду змагання, що тепер ведеться, залежить біг історичних

подій; залежить, чи цвістимуть чи гнитимуть цілі століття народи, нації, раси.

Кожну ідею, що з'являється в світі, чи то беручи свій початок у безшелесному кабінеті вченого, чи серед брязкоту зброї, можна випровадити з явищ і подій, як висновок з двох логічних преміс. Але чи та або інша ідея буде діяти в світі чи ні: чи лишиться тільки запліснілим, історичним документом, чи гураганом пройде по землі, пориваючи за собою одних, розторощуючи других — це все залежить від індивідуальностей, що стали виразниками, носіями, борцями тої ідеї. Кожна ідея, що хоче діяти, мусить мати тіло, в яким людина, ідея і твір зливаються в цілість і доходять до досконалого вислову. Єдність цих трьох чинників є знаком нашої доби. Куди не глянути, всюди видвигає вона більше чи менше сильні індивідуальності, що не вагаються взяти на себе тягар відповідальности за майбутність своєї ідеї та того гурта людей, що йде за ними; що репрезентують собою тип нової людини, яскравість нової ідеї, реалізацію нового твору.

Цікаво, що майже всі ці індивідуальності, нові провідники — це нові люди, що вийшли з низин і тому кілька, чи кільканацять років були нічим. Це наче символ перелому двох епох і характеристика майбутнього. Друга епоха народжується не як вислідна першої, скорше як її заперечення. Це не значить, що вона вносить собою зовсім нові ідеї. Ні, те заперечення старого ярко виступає передусім при порівнанні не так ідей межи собою, як провідних верств. Стара провідна верства в Європі перестала бути провідною у своїй психічній будові, а її традиції, колись живучі, стали безцільним вибиванням викривленими закаблуками давно прогомонілого такту. В протиставленні до неї, нові

індивідуальності принесли в життя свіжий розмах низин, внесли бажання повернути історичні цінності свого загалу. Бо й хто-ж є джерелом предвічної сили нації, як не низини, хто-ж може найвище оцінити ту силу, як не найміцніші з широких мас? Тому в хвилині, коли розколихалися старі форми, а народ висуває свої бажання, істотні для його дальшого розвою, ніхто зі старої верстви провідників не міг їх так зрозуміти і відчутти, як нові провідники, — щоби зважитися зловити за вузду розшалілу стихію та її даліше провадити.

Коли з'явилися нові індивідуальності — вони не мали традицій, але були горді на все велике в бувальщині нації. Вони перетоплювали його і свої бажання в нову стихію, творячи нові традиції. Це найкраще видно на героях-провідниках, що їх характеристику дає англійський історіософ Томас Карлейль. Аналізуючи поняття героя, доходить він до внеску, що воно змінювалося протягом історії; що кожна доба висувала свій особливий тип героя, який репрезентував і сліпий гін, і свідоме бажання, і твердий чин і мрійливу тугу широких мас. Тому подибуємо в Т. Карлейля типи героїв, як жерців, як пророків, як поетів, як володарів. Наші страшні часи стопили ці типи в одну цілість. Чому так сталося? Може тому, що нинішні провідники репрезентують цілість і єдність нації? Може тому, що наша доба перевищує трагізмом всі попередні, переводить переоцінку всіх вартостей? Нові люди, що виступають на історичну сцену, з своєю новою ідеєю, зробилися рівночасно першими — непомильними її пророками, створили бога, якого першим жерцем зробили себе, викували дзвінки гасла, що своїм яскравим змістом і спіжевним ритмом більше розбуджують душі та розпалюють уяву, ніж колишні поетичні строфи. А за-

тягаючи мільйони до своїх відділів, вимагають від них більшого послуху, ніж найбільші деспоти минулого. Даремно шукати в їх тіні вигід. До висот провадять вони свої нації, стають самі великі і роблять великими других.

В боротьбі за нове завтра висунула нову індивідуальність і Німеччина. Німецький провідник теж втілив у собі всю тугу, всі бажання модерної доби, що їх вона ставить до вождів. Адольф Гітлер, будівничий третьої Німеччини, став для своїх прихильників також усім тим, чим були — кожний для своєї доби — герої Т. Карлейля.

Ідеї Гітлера, що висунули його на провідника нації, також мають своє узasadнення в історичних процесах. Кров і земля — ось передумова кожного чину, не фіктивне братерство тих самих виробників шевських копит, відділених від себе океанами і тисячами кілометрів. Особистість — ось корона народу, не парляментарні кретини. Сильний провід — не демократичні крамольники; загибель марксизму і большевизму, — як мета, не потурання — ім: психічне і фізичне переродження народу, новий добір людей — не розривання його чужими первнями, — все це можемо знайти під різними видами в бувальщині німецького народу. І все це — зовсім не зменшує постаті першого борця за них і за третю Німеччину.

II

ДИТЯЧИЙ І ХЛОПЯЧИЙ ВІК ГІТЛЕРА

Перше соняшне проміння скупало малого Адольфа 20. квітня 1889 року в австрійському місточку Бравнав над Іном. Як річка, так і це граничне місточко є неначе би символом змагань

і персоніфікацією майбутнього провідника. Річка у гірському бігу бурлить і клекоче, усуваючи кам'яні перешкоди своєю бистою течією; так пориватиме за собою пізніше Гітлер своїх слухачів бурхливим хистом промовця. Місточко це — положене на землі, заселений тим самим народом, але роздертій старою февдальною засадою рідними монархістичними родами; отже воно стане колись кожночасною пригадкою про потребу політичного зєднання того самого німецького народу в одну велику націю. В цьому баварському по крові, австрійському по політичній приналежності, місточку батько Адольфа був державним урядником. По кількох роках перенісся до Пассав. Але долею митного урядника в австрійській монархії було вандрування; незабаром він опинився у Лінці, де й переходить в стан спочинку.

Батько Гітлера належав до людей, що самі проломлюють собі шлях в житті. Син бідного халупника, вже як тринадцятьлітній хлопець, спакував свої манатки і вивандрував з трьома гільденами з родинних околиць, щоби у Відні стати ремісником. По двох роках, вже як самостійний робітник, не знайшов у своїй праці повного вдовілля. Колись, у селі, ідеалом станового вивищення був для нього священник; тепер стає ним державний урядник. З жиловістю, що її на кожному кроці випробовувала щоденна нужда, забрався до праці над собою з гверезою постановою не вернути до села, доки не стане урядником. А вернути страшно хотілося! Вернув до нього, вже як емерит, але не пізнав родинного села, як рівнож мало хто пригадував собі його. Тому купив коло Лямбаху трохи землі, щоби вернути до праці батьків.

Тут почав свою першу науку його син, малий Адольф. В той час у білявій голові непосидючого

хлопця не родилися ще жадні вищі життєві стремління, але не бажав іти слідами батька; не хотів стати державним урядником. На хвилину заманулося йому стати ченцем-проповідником. Але ця хвилева примха пирхнула під впливом непогамованого темпераменту та розчитувань в історії франко-прусської війни 1870/71 рр. Він зачав мріяти про воєнне життя, а мрії ті висували ряд перших політичних питань:

— чому-ж і батько, яким хлопець гордився в душі, не брав участі на полі чести; — чи-ж він і йому подібні не є німцями? Чи-ж німецька справа не є їх справою?

Питання виринали, губилися, або кінчилися не зовсім вдалими відповідями. Але не пропадали даремно. Лишали по собі зрушений ґрунт під пізніші міркування... Тимчасом хлопець ріс і перед батьком ставало практичне питання: що робити з ним, до якої посади школи? Не питаючи сина, записав батько Адольфа до реальної гімназії... Перший раз у житті, як одинацятьлітній хлопець, станув молодий Адольф Гітлер до боротьби за свою думку — з батьком, щоби в ній — перемогти. Він не хогів бути урядником! Ані просьби, ані грозьби не захитали постанови впертого хлопця. Цей перший конфлікт мав теоретичний характер. Тяжчим було питання конкретних плянів. Одного ранку збудився дванацятьлітній Гітлер з твердою постановою стати артистом-малярем. Талант до рисунків мав, але при батькових поглядах на життя не могло бути і мови про малярство, як про основу майбутнього заняття. Коли одного разу, по легкій суперечці, поставив молодий Гітлер питання про свою майбутню артистичну кар'єру, батько рішуче відмовив. Обидві сторони вперлися на сво

йому. Батько на — *ніколи не будеш*, син на — *таки буду*.

Почалася важка боротьба, в якій молодий Гітлер мав ту перевагу, що від нього самого залежали поступи в науці. Улюбленими предметами його були: історія й географія. Причинився до цього й учитель др. Леопольд Печ, що своїми викладами не тільки вияснював історичні сили, які провадили до таких, а не інших історичних наслідків, не тільки вмів на істотне — звернути увагу; неістотне — оминати, але і порвати молодих слухачів у давноминулі часи, звязати ті часи з сучасністю, її пекучими проблемами, національним почуттям чести.

А теперішність не була спокуслива. Австрія була державою національностей, цісарський гимн не був національно німецьким гимном; бувальщину австрійських німців, звязаних впродовж цілих тисячоліть з батьківщиною, як галузки з пнем, вилучувала офіційна наука, в дивоглядний спосіб, в якусь окрему цілість, висуваючи на перший плян габсбурзьку династію з її власними тісними монархістичними інтересами, оминаючи природню національну спільноту всіх німців. Не диво, що маленькі громадяни австрійської монархії, під впливом палких слів свого учителя, ставали всі не австрійсько-габсбурьськими, а німецькими патріотами, ставали націоналістами, але не австрійськими, бо ж австрійської нації не було. Вже на шкільній лавці ставали революціонерами: без любови до своєї »батьківщини«, без вірности до »свого« цісаря, під якого ласкавим пануванням втискалися в німецький національний організм чужонаціональні струї й отруї розлогої монархії.

Так вже в наймолодших роках родилася в серці малого Адольфа любов до загальної ні-

мецької батьківщини, привязання до своєї вузкої австронімецької, та глибока ненависть до чорножовтої монархії. Схоплювати факти з історії німецького народу, розбуджуючи рівночасно змісл до всесвітньої, захоплення малярством — оце, чим була повна вчасна молодість Гітлера.

Домашній конфлікт між батьком і сином при питанні — маляр чи урядник — нагло перервав удар долі. З тринацятим роком життя Гітлер стра- тив батька, що вмер на удар серця. Мати скоро пішла за ним. Почалися злидні, треба було зароб- ляти на хліб. І, як перед пів сотнею літ батько, так тепер син пакує свої манатки і сталить тремтяче серце до подорожі у Відень, щоби там вибитися і стати *чимсь*.

Чим?

На всякий випадок не урядником.

III

ВІДЕНЬ

Ще підчас хороби матері вніс шіснацятьлітній Адольф Гітлер подання про прийяття до Академії Мистецтв. З гордою певністю чекав на рішення, а відмова поділала на нього, як грім з ясного неба. Ректор вияснив спантеличеному юнакові, що його рисунки зовсім добрі, свідчать про нього, як про доброго в майбутності архітекта, одначе загальна малярська школа не може його прийати. Та щоби вступити на архітектуру, треба було скінчити тех- хічну будівельну школу, а ще передтим здати ма- туру в середній реальній школі. Відмова ректора і його вияснення викликали постанову стати бу- дівничим.

Так розпочинав Гітлер своє життя, працю, бо-

ротьбу за існування. Веселий Відень, з безжурною усмішкою синьоленого Дунаю, бив юнака п'ять ліг: наперед як бідного челядника, потім як засмученого, незамітного кімнатного маляря, що ледві запрацьовував на кусень хліба. Та крайня нужда не вбивала бодрого духа. Будівництво, опера і книжка, — море книжок — це одинокі друзі похмурого юнака. Вчився тоді так, як ніколи потім.

Тоді-ж почав кристалізуватися його світогляд, що його пізніші роки не розбивали, тільки доповнювали. Провадив ним непомильний інстинкт добору ідей, що дримають в глибині душі, як матеріал до майбутніх сміливих плянів і величних будівель. Тепер стрінувся з двома ворогами німецької нації: з марксизмом і з жидівством. До снування сміливих плянів сам Відень давав мало потішаючих моментів. Сліпуче багатство головного міста п'ятьдесятьдвоміліонової держави та нужда величезної маси мешканців столиці мінялися, спліталися і розливалися, як кольори і форми в калейдоскопі. Хто того не бачив, той або замикав очі і розпускав поверховну балаканину, або ховався за брехливу сантиментальність, що не мала відваги сягнути до самого дна. І тоді станув Гітлер обома ногами на вуличному асфальті, кудюю йшли робітники до праці, старався вглибитися в їх душу. Молодість давала йому багато можливостей і він розмірно легко міг знайти собі заняття, працюючи як помічник. Люди, що з ними почав працю, були свобідні від станових пересудів, оточення й традиції. Переважно були це викинені з села рільники, що в великому місті і новому для себе середовищі шукали пристановища і здобували нову батьківщину. Вони хапалися кожної нагоди, що насувалася; ніяка праця для них не була за тяжка, щоби тільки пробитися протягом дня, місяця, років. Та

як легко їм робота траплялася, так легко вони її тратили. Ця втрата праці, життя — раз серед вигод, другий раз — серед крайньої нужди, що її кінця не можна було передбачити, впливала як найгірше на цей напливовий елемент. Приваблювані блеском столиці, як нетлі світлом, вандрували вони переважно в голоді, затрачуючи свою духову прозолоть, як метелики крила, падаючи огидними обрубками на холодний асфальт. Коли вони приходили з сіл, мали ще незатерте здорове почуття національної відрубности, приносили зі собою запах і кольор народних низин, але як лиш починали своє животіння в місті, пропадали для народу і нації.

І тоді в молодого Гітлера повсталала думка про потребу направити ці жахливі відносини, хочби брутальною рукою треба було ломати непоправні соціальні нарости і то передусім з огляду на молоде дегенеруюче покоління: таж і природа дбає про цілий рід, не про поодиноких його представників! Національне усвідомлення робітництва — тісно узалежнене від створення здорових соціальних відносин, як підстави індивідуального виховання. Ніхто з молодого покоління не сміє пропасти для нації. А щоби не пропасти — в народній вже школі треба пізнати політичну силу свого народу, в ній досягнути національну гордість і в тій гордості свою націю полюбити і за неї боротися.

Серед таких думок працював Адольф Гітлер в роках 1909 і 1910, як рисівник і аквареліст. Хоч вертав вечорами до дому, смертельно втомлений, не кидався на ліжку, але працював далше. Рисувати до пізньої ночі не було працею, радше щастям, бо з глибини душі процвітала надія, що, ставши будівничим, архітектурою здобуде собі імя.

Стрічаючи на кожному кроці нужду серед ро-

бітників, мусів стрінати Гітлер і тих, що виписали на своєму прапорі боротьбу за краще буття — соціалдемократів. Якою-жеж інакшою видалася та соціалдемократія, якщо здіймалося з неї авреолу, якою себе огортала. В засаді соціалдемократія не була йому відразлива. Навпаки, вдаряючи в миршаві основи габсбурзької династії, працювала вона тим самим над зеднанням всіх німців, збуджувала мрії, викликувані ще на шкільній лавці, підчас викладів Печа. Що вона працювала серед робітництва — це навіть притягало його до неї. Відразу-ж до неї — збуджував інтернаціональний характер організації та співпраця зі всіма народами монархії. Але соціалдемократія не була цілістю. За нею тягнувся, як її нерозлучна частина, як її тїнь, марксизм. Саме тіло — соціалдемократія була Гітлерові знана ще як сімнадцятьлітньому юнакові, її тїнь — марксизм лишався ще пустим звуком. Та доля пястуком отворила очі і на цей новотвір. Скорше глядачем, як учасником, був Гітлер кілька разів у вуличних демонстраціях, та вже по кількох місяцях побачив, що криється під маскою соціяльних чеснот. Життя зірвало ту маску.

В хвилинах відпочинку пив Гітлер своє молоко, приглядався до розкинутих купками поставей і прислухувався до розмов, що вертілися до смертельної зануди довкола тих самих понять: — нація? — винахід капігалістів! Батьківщина? — Знаряд визиску! Школа? — Інститут для виховування рабів! Релігія? — Дурман! Мораль? — Терпеливість дурної вівці! Держава? — Виконавчий комітет буржуазії! Ідеал? — Нема жадних ідеалів! і т. д., і т. д. Не було одніського поняття, що лишалося-б незабруджене соціялістами. Тоді Гітлер почав шукати за джерелом тих мудрощів в одній брошурі за другою, щоби краще їх

пізнати, їх, проти яких бунтувалося ціле його ество. І почалися тоді балачки з соціалістичними агітаторами, потім дискусії, врешті сварки на їх власній ділянці, їх власними аргументами, доки вони, розброєні, не застосували нового засобу переконування — терору.

Маса любить силу, що не терпить нічого навкола себе. Тому і соціалдемократи припускають барабанний вогонь проти всього довколо себе. Їм не можна протиставитися теоретичними засобами, але власне тими брутальними актами, що їх вони самі вживають. Щойно тоді, коли їх сила зудариться зі силою противника, виповзає з гуманної кукли пестробарвний метелик, що кричить — ратунку! — в ім'я людяности, якої перед хвилиною не знав супроти своїх противників. — Якщо не хочеш бути товаришем, ми розібемо тобі череп! — оце засада, що її твердо трималися соціалдемократи. І цю їх засаду запам'ятав собі Гітлер — щоби пізніше застосувати її проти своїх противників — і прогивників нації.

Кожне суспільне явище має багато причин, але між ними є одна, основна і Гітлер почав за нею шукати. Ця основна засада мала-б схоплювати всю суть і політичний змісл соціалдемократії. Нею є марксизм, туман і запах скондензованого гетта, його основоположника. Так твердять навіть сіоністи, а їм хіба не можна відмовити знання власного духа. Батько Гітлера вважав жидівство за культурне назадництво. Це переконання перейшло і на сина. Він не мав причини змінити його. Під навалою вражінь, Гітлер, на початку свого побуту в Відні, хоч цей і мав на два міліони мешканців двісті тисяч жидів, не добачував їх. Стрічаючи їх в пресі, хотів бачити в них тільки відмінну конфесію, яку нема підстави

поборювати хочби вже з чисто людської терпимости. Але по якомусь часі завважив Гітлер, що нпр. кожна дрібничка на дворі австрійського цисаря впроваджувала цю пресу в теляче захоплення, натомісць не щадилося шпильок німецькому цисареві, союзникови Австрії. Це становище збуджувало підозріння і насторожувало.

Жиди були провідниками соціалдемократії, яка плюгавила німецькість, а великих мужів нації стягала в порошок. В ім'я чого робили це? Читаючи брошури й статті соціалістів, хотілося знати й авторів. Видавці й автори були жиди; також майже всі провідники, чи це посол, чи голова місцевої організації, чи вуличний агітатор. В той спосіб стало ясным: німецька партія, нехай соціалдемократична, плюгавила німецькість, і — не була в німецьких руках.

Тоді Гітлер почав ненавидіти своїх »непереможних«
 противників; їх і жидівство. Пізніший досвід, аж до повоєнного включно, скріплював це молодече почування.

IV

ЩО ТАКЕ МАРКСИЗМ?

По жидівстві, посвятив Гітлер свою увагу марксизмові, що так тісно з ним лучився, а з яким десять років пізніше розпочав заїлу боротьбу, щоби в ній побідити.

Марксівський світогляд, що неподільно запанував над робігничими душами в такій шаленій, під розвоєвим оглядом як наша, добі, ніколи не видержував сильнішого зудару з життєвими по-

діями. За кожним разом тріскав по всіх швах, розлітався на окремі національні частини й аж коли бурливі хвилі успокоювалися, збиралися знову рештки, щоби склеїтися наново в потвора, що мав страшити капіталістичні діти. Марксизм, «науковий» соціалізм, не тим різниться від попередніх уголійних системів, що сформулював і висунув тезу про боротьбу клас, тільки що загострив цю боротьбу і висунув перед робітництво питання безпосереднього захоплення державної влади проти волі величезної маси, в кожному разі не-соціалістичного населення.

Марксівська наука про боротьбу клас виходить з заложення протиставлення капіталу і праці. Це протиставлення капіталу і праці, якого ніхто не заперечує, не є одначе для марксизму вихідною точкою для направи відносин, тільки *претекстом*, щоби знищити і розторощити *ціле* життя національної спільноти. Ніхто не заперечує, що як в нації, так і в родині, в громаді, в товаристві є противенства, за які змагаються поодинокі члени. Та хіба жадному з них не прийде до голови розторощувати, наприклад, родину, бо крім противенств, багато інших чинників *лучить* розсварених членів в одну цілість. Поступаючи інакше, розторощувалося би всі основи, що з них будується життя.

Марксизм з всіми чинниками, що лучать і злагоднюють противенства, залагоджувався в короткий спосіб, називаючи їх міщанськими пересудами. Цим намагався перервати всі життєві звязки між робітництвом і іншими верствами нації, цим старався викопати між верствами непроходиму пропасть, розбиваючи національну спільноту на клубовище гадюк, змушуючи марксиста ненавидіти не лише буржуя, а і цілу багатоміліонову масу селянства. Ця пропасть повинна бути — для марксиста — така

глибока, щоби в жадному випадку не можна було дошукуватися по другій стороні — брата. В цей спосіб, боротьбу робітників за їх слушні права розширює марксизм в безконечність, включаючи до неї боротьбу проти національної спільноти взагалі. Що в вирішальних хвилинах кров робітництва — всупереч бажанням марксизму — вливається у всенаціональний потік — у цьому лежить слабкість марксизму. Що в вирішальних випадках марксівські провідники — хоч і не всі — стають »зрадниками« своїх ідеологій, — в цьому лежить трагікомедія марксизму.

Яка причина цього наставлення марксизму?

Причина була та, що марксизм не виходив зі суспільности, але приходив до суспільности з готовим ідеологічним багажем, який нагинав практику і факти до себе. Марксизм — це ідеологія чужого середовища, іншого світовідчужання, іншого голосу крові, що завжди кепсько чується серед зорганізованого, не по його зразках, суспільства. Система марксизму була вислідом скорше чужого, ворожого психічного наставлення, не наукових дослідів. Тому в цій системі така органічна ненависть до пануючого ладу.

Не можна було її толерувати; ані дозволяти, щоб в її тіні баламутилася маса і розбивала би національну спільноту. Виходячи з того заложення, виповів десять років пізніше Гітлер смертельну війну марксизмові, як чужій духові нації системі, висуваючи *національну спільноту, як поняття надрядне верствам, в яким годяться і вигладжуються економічні противенства.*

Тепер ідуть намагання у цілому світі в цей модерний спосіб розв'язати болючі питання серед нації, не поза нею.

ТУГА ЗА НІМЕЧЧИНОЮ

Коли Гітлер попав у конфлікт з соціялістами, коли усвідомив собі ролю жидівства, віденська атмосфера ставала з дня на день щораз важча для нього. Причинявся до цього і той расовий австрійський конгломерат, серед якого десять мільйонів німців затрачували своє специфічне обличчя, тратили духовий звязок з німецьким пшем. Відень ставав в його очах кровною ганьбою, що клеймом покривала старе місто німецької культури. Що цей австрійський зліпок народів розлетиться, не було для Гітлера найменшого сумніву. Австрія виглядала на старий мозаїковий образ, що розлітається на тисячки куснів від першого удару. Повставало тільки питання, коли цей удар прийде. А що серце юнака билося тільки для німецької нації, майбутній удар означав для нього воскресення цілоти німецької нації.

Тому почала його щораз сильніше давити туга, щоби вивандрувати туди, куди від так ранної молодости тягнули бажання і любов: до Німеччини. Плян був такий: як будівничий, здобувати собі імя та присвятити батьківщині свій талант промовця, щоби злучити розірвані кусні німецької нації в одну велику німецьку державу.

Полишаючи Відень, Гітлер здавав собі справу з того, що він був для нього найважчою і найосновнішою школою життя. Прийшов до міста, як дитина, лишав його, як доросла людина, що здобула собі основні відомости про соціальні питання, соціалдемократію, жидівство, націю.

VI

МІНХЕН

Весна 1912. року застала Гітлера в німецькому місті: в Мінхені. Відразу освоївся з ним, неначе вже роками тут перебував. Цих кілька літ, перед війною, належать до найщасливіших у його житті. Ціль, поставлена ще в Відні, хоч і не наближувалася, то все-ж лежала в осягальних границях. А до того всього Мінхен — німецьке місто. Коли вертав думками до Відня, робилося йому слабо. Від часу цього першого побуту лишився йому Мінхен найлюбішим містом.

Побут у Мінхені скріпив його вороже наставлення до Австрії та до марксизму. З Відня Німеччина видавалася незрушним кольосом, тепер це переконання захиталося: він бачив, чим був марксизм в передвоєнній Німеччині. Вже тоді, серед свого тісного і вузького оточення Гітлер, у дискусіях перестерігав перед небезпекою марксизму і зв'язував майбутність німецької нації з цілковитим його знищенням.

Ще малого хлопця, пригноблювала його думка, що мусів уродитися саме в часах, що в них найвищої слави в суспільності зазнавали крамарі й урядники. Чому-ж — думав — не уродився він в часі визвольних змагань, перед століттям? Пацифістом не був. Тому війна бурів в полудневій Африці видалася йому серед задушливої атмосфери тодішньої Європи, як вітряний легіт. Пожираючи звідомлення з фронту, чувся щасливий, стежучи за геройською боротьбою Трансваалю.

Московсько-японська війна викликала вже рефлексії. Став по стороні японців, бо в упадку Москви бачив упадок того, що повинно було впа-

сти в Австрії, щоби там міг затріюмфувати німецький дух. Балканська війна, — заповідь грядучої катастрофи, — викликала у Гітлера тугу за тою катастрофою. Серед таких настроїв жив він, коли наспіла до Мінхену вістка про убійство Франца-Фердинанда. Мов рвучкий потік, поплили події і війна вдарила на сполох у свій могутній дзвін. Тепер Гітлер не жалував, що не родився сто літ назад. Народні маси відчували, що не про долю Сербії чи Австрії тепер іде, але про бути чи не бути німецької нації. Вдарив година, в якій мало продовжуватися Бісмаркове діло. Здобутки, що їх батьки скропили кровю під Седаном, сини мали закріпити своєю кровю. Надходила хвилина, щоби доказати, що патріотизм не є порожнім звуком.

Тепер, коли надходила пора боротьби за цілість німецької нації, не могло бути й мови, щоби він боровся за чорножовту монархію під прапором Габсбургів. Постановив боротися за націю. З тієї причини вніс подання про прийняття до одного з баварських полків. Коли отворив дріжачими руками лист з прихильною відповіддю, радості не було кінця. Вдягаючи вояцький однострій, правда, не думав, що доведеться його скинути щойно по шістьох роках. Адже-ж всі думали, що війна незабаром скінчиться! Одинокую журбою вояків було бажання, щоби не прийшли вони запізно на фронт; щоб і вони взяли участь у боротьбі. Вістки з боевої лінії приходили потішаючі: німецька армія переможно йшла вперед.

VII

ЧОТИРИ РОКИ В СТРЕЛЕЦЬКИХ ОКОПАХ

Нарешті надійшла хвилина, коли перед очима вояків баварського полку, а разом з ними й Гітлера, розстелилися спокійні хвилі Рену. Одностайний плюскіт хвиль і пестощі ранішнього вітряного леготу злилися з могутніми акордами гимну, що вирвався з вояцьких грудей: *Wacht am Rhein!* Чотири дні кривавого хресту перемінили сімнацятьлітніх хлопців у невгнаних, суворих вояків. І відтоді пішли битва за битвою, наступ за наступом, рік за роком. Велитенська коса смерти нависла над цілим обрієм і косила цілі курені. Романтику боротьби почав заступати страх, колишне одушевлення дусив смертельний ляк, завішений між почуттям самозбереження і виконанням обов'язку. В цім мішанім змаганні особистих переживань, перемагала врешті таки не обережність, але воля перемоги. Змінялося наставлення душі. Початковий сміх і радість заступає спокій і рішучість, а молодий доброволець Адольф Гітлер замінився в старого вояка, з холодною головою та міцними нервами.

Не тільки Гітлер замінився в вояка. Адже-ж під сталевими шоломами крилися маси марксистських голів німецьких робітників. Де-ж той марксизм подівся? Не було марксистів, ні марксизму! Німецькі робітники лишили свій політичний одяг десь у забутій закутині, вони стали тільки фронтовиками. Партійний дурман лишився поза обрієм, ясний зов батьківщини стояв перед очима.

В таких умовах не хотілося політики. Навпаки, зростала глуха ненависть проти усіх політиканів та парламентаристів, що ревіли в безпеч-

ному запіллi. З огляду на них — годi було не цікавитися зовсім політикою.

Передусім перші побiди та перші героїства були прикривані за великим галасом, негідним великої нації. Це-ж були самозрозумілі речі і ніщо більше не можна подивляти, як скромність, з якою герой dokonує своїх діл і спокійно про них забуває.

Другою річчу було становище до марксизму, тої пошести, що ще недавно грозила нації загладою. Тепер, коли робітники знайшли шлях повороту до нації і злилися з нею, треба було знищити всіх підпалачів рідної хати. А уряд — замість розв'язати партії, розігнати парламент, поблажливо дивився на крикунів, підчас коли на фронті гинули найкращі сини нації, а підступні агенти марксизму потайки приготувляли революцію. Бо інтернаціональний фанатик не міг замінитися в одній хвилині в «міщанина».

Але на розбиття марксівського руху замало було-б фізичної сили; греба було протиставити йому нову, запальну думку, новий світогляд. Кожний удар мусить маги тверду підставу в переконанні. Кожний світогляд є наступом за своє, не обороною перед чужим. Тріумф свого і знищення чужого — це його ціль. Та в той час не було ще науки, що заступала би марксівський світогляд, не було маси, що протиставилася би воюючому марксизмові. Цей останній мусів побідити в боротьбі з міщанськими партіями вже хочби з тієї причини, що був молодший.

Це найкраще видно було з тої масової отрути, що її вичитували вояки з часописів. Замість морального підсилювання з батьківщини, стрічали вояки в часописах плиткі відомості, що гнали гнів на лице. І тоді перший раз у житті відчув Гітлер

у цілій повноті злосливість долі, що давала йому можливість по довгому очікуванні застрілити якогось мурина, але не віддати на іншому місці — інші, важніші прислуги своїй батьківщині. А батьківщина потребувала в той час пропаганди, пропаганди і ще раз пропаганди: як напрасного засобу в боротьбі з ворожою агітацією, що лилася повінню на вояцькі лави. Але що-ж? — Він був безіменний, один між мільонами. Треба було мовчати і найкраще виконувати своє завдання на своєму місці.

В літі 1915 впали в його руки перші ворожі метелики і їх зміст уже не змінявся: в Німеччині нужда, війна без кінця, нарід тужить за миром, лише цісар за війною; союзники провадять війну не проти народу, а проти цісаря; якщо не стане цісаря, німецька нація знищить пруський мілітаризм і ввійде до союзу вічного миру. І ще одно голосили ці метелики, розкидувані на баварських відтинках: прусаки винні, що вибухнула війна, проти Баварії ніхто нічого не має, аби лише вона перестала «витягати прусакам каштани з вогню».

Ці метелики осягали свою ціль. Вони не були одиноким засобом ворожої пропаганди. Передруки «листів з батьківщини» німецьких жінок, повні жалощів, сипалися, мов дощ, а ці листи коштували життя соток тисяч вояків. Правда, фронт тримався. Але давнього настрою вже не було.

7 жовтня 1916 Гітлера ранено. Два роки минуло, в военній порі — дві вічності, як бачив він батьківщину, як бачив цивіля. Морозом війнуло поза шкуру, як вчув голос санітарки.

Коли вже міг ходити, почав оглядати Гітлер місто. В домівках, що їх відвідували вояки, той самий настрій, що в шпиталі. Канцелярії переповнені жидами. Офіцери, що ніколи не були на

фронті, відносяться до вояків по старій передвоєнній інструкції, не розуміючи фронтовиків, не знаючи їх нових надбань. Не краще було з гесподарством, все зцентралізоване, всім орудували це німці, або й німці, але з породи павуки, що обкрадали цілу націю, висисаючи з неї піт і кров, а весь гнів звертали проти Пруссії, а Пруссію цькували проти Баварії.

Дивитися на це було не сила і в березні 1917 з радістю повитав Гітлер знову свій курінь, що вертав на фронт. З кінцем цього року влила нові надії в жили вояків революція в Росії. Бог війни знову замаєв на обрії побідним прапором: прийшов прорив італійського фронту. І в тій хвилині, коли німці затикали воєнні корогви щораз даліше в глибині ворожого краю, вибухнув у запіллі страйк робітників муніципалітету, яку треба було безнастанно вагонувати на фронт. Офензива нагло припинилася, забракло зброї та стрілен, моральний наслідок відчули і військо і вороги. Для кого перемогати, коли батьківщина не хоче побіди? З другої сторони світ гремів: »Німеччина перед революцією! Побіда союзників неминуча!« Охлялий Томмі чи Пуалю кріпше стискав ладівницю. Пропаганда в запіллі робила своє, і на фронт присилали звідти чимраз гірший людський матеріал. Страйк скріпив віру ворогів, а провідники страйку станули на чолі революційної Німеччини. Так додержали марксистичне слово.

Вночі з 13 на 14 жовтня розпочали англійці в гураганнім вогні канонаду газовими гранатами. Охоронні засоби почали заводити і вояки розкотилися по окопах. Над ранком почув Гітлер біль по цілому тілі, що змагався з хвилини на хвилину. Уранці, шпортаючися, вийшов він із запаленими очима з окопів, несучи своє останнє звітчення.

За кілька годин в очах потемніло і треба було їхати до лікарниці на Поморю. Там застала його революція.

VIII

РЕВОЛЮЦІЯ, ВСТУП ДО ПАРТІЇ

Революцію приніс листопад. В тому часі поліпшилося Гітлерові на очі. Разом з революцією вертав зір наче би символ нового погляду на світ. Від дня, в котрому станув на гробі матері, не плакав Гітлер, хоч як доля стискала за молодих літ, хоч падали друзі на фронті, хоч газ вижерав очі й була небезпека утрати зору. Та тепер, коли ввійшов пастор, щоби поінформувати, що війна програна, що все страчене, що на фронті завішення зброї на ласку ворогів, — знову потемніло в очах. Все було даремне: геройство, смерть мільйонів, голод. Кінець. На ласку ворогів!

Почалися страшні дні й ночі роздумувань. Родилася люта ненависть на спричинників катастрофи. Думав і про себе. Хотілося сміятися зі своєї гіркої долі. Серед тих страшних днів і ночей, повсталала думка кинутися у вир політичної боротьби. При кінці листопада 1918 р. вернув Гітлер до Мінхену, до свого куреня. Полк був у руках воячини, вояцьких рад. Це так вплинуло на нього, що разом зі своїм фронтовим приятелем їде до табору в Травнштайні і там перебуває аж до його розв'язання. В березні 1919 р. був уже назад у Мінхені. Загальне становище було невиносиме, шаліла революція, проголошено диктатуру рад, під проводом соціалістів. На вулицях міста червоні віча. Повторилися гасла антантських метеликів проти пруського мілітаризму, проти гидри

Берліна, проти німецькості. Цим разом говорили вже німці або ті, що виступали під німецькими псевдонімами. На одному вічу хтось остро виступив проти понижування всього, що було йому дорожче життя, всього, що боронив чотири роки на фронті, наражаючи на небезпеку життя.

Вояки слухали і здвигали плечима та кидали на пересторогу:

— Хлопче, тебе свербить шия?

— Хорій!

— Божевільний!

Так, він ставав божевільний від люті. Виходячи з салі, тріснув дверми, начеби гранату до середини кинув.

— Як він називається? — запитався предсідник.

— Адольф Гітлер.

Ранком 27 квітня 1919 три пари вояцьких чо-біт будить каменицю зі сну, щоби — з доручення рад — арештувати Гітлера. Побачивши його з карабіном у руці, гогового прийняти гостей, завернули назад.

Незабаром революція скінчилася. По увільненні Мінхену, призначено Гітлера до слідчої комісії над перебігом революції. Так почалася його політична діяльність. Кілька тижнів пізніше одержав приказ взяти участь у «курсі» для *Wehrmacht*, де вояки мали вчитися політичної азбуки. Тут пізнав кількох товаришів, з якими в довгих дискусіях, прийшов до переконання, що партії листопадової революції нездагні врятувати Німеччину. Так, у цьому кружку, повстав завязок нової ідеї, а вимінювані думки над положенням батьківщини — завязком програми, в якій засадою був відклик до як найширших мас.

Роль капіталізму і капіталу — стала квестією

дня. І цей гурток зачепив це питання. Капітал це результат праці, а тим самим залежний від могутності нації. Контроля над капіталом, який повинен стати слугою, не володарем нації, соціяльне законодавство для робітників — оце одна з програмових точок нової партії. До дальшого розширення круга думок того гуртка причинився *Готфрід Федер*, що викладав на курсі і виступав з сильною критикою біржевого і банкового капіталу та права відсотків. Незабаром Гітлера призначили провідником вишколу (*Bildungsoffizier*), щоби повернути розхитану Радами карність серед вояків і навчити їх патріотизму і національного почуття. Тут трапилася нагода говорити. Цими викладами притягнув Гітлер назад сотки, може тисячі вояків до батьківщини і до дисципліни. Підчас цієї праці знову знайшов одностудців. Серед цієї роботи дістав приказ від команди запізнатися з «Німецькою партією робітників», що в найближчих днях скликала збори з рефератом Г. Федера. На це зібрання пішов сам. В пізнішій, вже історичній для партії „*Leiberzimmer*“ застав коло двадцятьох людей, передусім з нижчих верств. Прийшов за скоро і почав розглядатися. Загальне вражіння не було ні добре, ні зле. Час плив та більше ніхто не з'являвся на салі. Не було сумніву, що цих двадцятьох становили партію, були загальними зборами всіх, кому на серці лежали розквіт, розріст і міцність товариства.

Це був час, коли кожний невдоволений закладав власну партію, щоби на другий день піти разом з нею в забуття. По рефераті вже хотів іти до дому, аж тут один з учасників, «професор», порадив відлучити Баварію від Прусії і прилучити до Австрії. Це змусило Гітлера попросити слова, що в одній хвилині взялося іскрами та кількома

реченнями прогнало професора з льокалю. Слухачі слухали з проясненими обличчями. З великим здивуванням прочитав небавом картку незнайомого пана, що він є прийнятий до партії. Розсміявся з цієї події, бо-ж сам хотів заложити партію, але читав далше: »В переконанні, що ви ласкаво прийдете в найближчу середу на збори президії, лишаємося з правдивою пошаною — Німецька Робітничка Партія«.

Особливий спосіб вербунку! Але на засідання пішов. В задимленій реставрації, в якій снідали, обідали і вечеряли щурі і господарі, стрінув Гітлер чотирьох людей, що сердечно привитали його. Хотячи приглянутися ближче новій партії, лишився на засіданні. В сутінку розбитої лямпи, відчитував звідомлення секретар і касієр. Секретар відчитав спис членів; на цілу Німеччину — сім. Одержав три листи — знак зацікавлення партією. Касієр зложив звідомлення, що в касі є сім марок. Прекрасний символ. Сім членів, сім марок. А програма? Гітлер почав питати за нею, але і вона символічна: кілька зворотів; поза тим партійних метеликів — нема, карт членів — нема, печатки — нема, взагалі нічого друкованого нема. Є добра віра і добра воля. Хотілось сміятися, а звороти на машиновім папері вказували радше на шукання, чим на знання, на тугу за новим рухом, який мав би бути чимсь більшим, як дотеперішні партії.

Родилося одно з найтяжчих у житті питань: вступити до партії, чи ні? Важко є рішитися людині, що не звикла лишати на завтра те, що сьогодні розпочав. Прочуття диктувало, що нема жадного вороття. Приманчивою прикметою булаплинність партії, якій можна було надати зміст, ціль і шлях. Це переважило. По двох днях зголосив свій вступ і на провізоричнім партійнім білеті

дістав число сім. Предсідник партії називався Гар-
рер, предсідник мінхенської організації — Антін
Дрекслер, а інші були рівночасно членами партії
і її президії.

ІХ

ТАКТИКА ПАРТІЇ

Яке було становище німецької нації перед ре-
волюцією і тепер, як родився новий рух? Націо-
нально настроєна інтелігенція старалася свої дум-
ки і цілі перепроваджувати духовою зброєю. Але
вона показалася непридатною, коли зустрілася
з брутальністю противника, який одним ударом
повалював її до долу. Цим противником був соція-
лізм, якому удалося опертися на широких масах
трудоного населення. Збаламучені доктриною, яка
обіцяла те, чого не могла дати, маси готові були
насильством проломлювати шлях до обіцяного раю.
Засуґеровані провідниками, маси не визнавали ні
поняття нації, як цілости, ні потреби оборони на-
ціональних інтересів. В цім і була причина без-
силости Ваймарської Німеччини. Партії Ваймара
— і ліві і праві шукали причин упадку нації по
війні — в фізичнім роззброєнні. Гітлер — шукає
тих причин в роззброєнні моральнім. Він думав:
щоби вернути нації втрачену силу, треба було під-
нести її духа. Оскільки дух опору опанує німець-
кий народ, знайде він тисячу доріг, вернути собі
давню силу. З тієї причини привернення політич-
ної могутности німецької нації зводиться для Гіт-
лера до питання її морального оздоровлення. Пер-
шим етапом на цім шляху мусіло бути притягнення
на свій бік, мобілізація національно несвідомих еле-
ментів, збаламучених марксівським дурманом »без-
батьківщан« (Vaterlandslos).

До цього важкого завдання мусів взятися насамперед молодий рух, якщо хотів вирвати трудові маси народу зпід ярма згубливої доктрини. Без того — не можна було урятувати нарід ні політично, ні економічно.

Марксисты майстерною брехнею омотеличували робітників; під гаслом боротьби проти інтернаціонального капіталу -- розбивали народне господарство; прагнення економічної *поправи* — замінювали в *ненависть*, викопували пропасть між верствами одного народу. Для марксистів скорочення дня праці, соціальні забезпечення, охорона жінки, заборона діточої праці, поправа гігієнічних відносин — це все були лише етапи по дорозі до головної мети: знищення господарства. З ними насамперед треба було звести боротьбу.

Другу групу сил, що з ними до боротьби ставав молодий рух, становили старі буржуазні партії, що морально несли відповідальність за упадок нації, за капітуляцію перед загрозою. Розбити силу інтернаціонального марксизму з одного боку, а з другого — опортуністів, — можна було тільки через приєднання ширших мас до ідеї нового німецького націоналізму. Перед рухом відкрилися перспективи затяжної боротьби.

Перед обличчям цих великих завдань, які не мали відваги поставити собі старі партії, що мали ще за собою маси, апарат і традицію, стала сімка «фантастів». Довгими балачками підбадьорували вони себе, конкретизуючи свої цілі. Були переконані, що як одно з найперших гасел треба висунути національне усвідомлення як найширших мас. Головні напрямні їх діяльності були:

1 Щоби позискати для національного підйому маси, жадна жертва соціального характеру не є за тяжка.

2. *Національне* виховання широких мас може здійснитися тільки шляхом *соціального* їх піднесення.

3. Приєднання широких мас до ідеї нації досягнеться не половинчастими засобами і гаслами, лише безоглядним, одностороннім наставленням на раз спрямовану ціль. Отрую можна знищити тільки протиотруєю; одну віру — другою. Бо віру важче захитати, ніж знання; бо любов важче викоринити, ніж пошану; бо ненависть є триваліша, ніж неприхильність, а рушійна сила маси менше мала своє джерело в інтелекті, а більше в фанатизмі. Хто хоче опанувати німецькі маси, мусить знайти ключ до їх серця.

4. Захопити душу народу тоді лише вдасться, коли не тільки повести боротьбу за власні цілі, але й знищити ворогів цих цілей. По всі часи бачила юрба в наступі доказ власного права, в ощаджуванні противника — непевність цього права. Приєднати масу до ідеї нової нації тільки тоді вдасться, коли в боротьбі за її душу, знищити ширення інтернаціоналістичної отруї.

5. Всі великі питання часу є питаннями хвилини, як також вислідом точно означених причин. Серед тих причин велике значіння має питання заховання чистоти раси. Сила і слабкість людини лежить в крові. Народи, що задержують расову чистоту, зберігають і нероздвоєну душу, бо розтерзаність істоти лежить у розтерзаності крові.

6. Включити пережерту інтернаціоналізмом масу в національну спільноту, це не значить злегковажити її слушні станові інтереси. Лише станові не вільно протиставлятися національній спільноті, бо ця спільнота та добро її членів — є в єдності і згоді усіх верств. Влучення кляси до національної спільноти досягнемо, не стягаючи вищі

кляси у долину, але підносячи нищі — на вищий щабель. Робітника ніколи не піднести деклямаціями про міжнародне братерство, лише піднесенням його культурного і соціального положення. Та національна спільнота накладає обовязки не тільки на робітників, але й на працедавців; жадає, щоби вони не використовували національної сили, якою є робітництво, не провокували до клясової боротьби.

7. Якщо пропаганда має принести наслідки, повинна засвоїти відповідний тон. Вислів і тон ділас в ріжний спосіб на ріжні верстви. Якщо провадити пропаганду в сальоновий спосіб, не знайде вона шляху до мас. Треба завжди памятати, що найкраща ідея мусить поширитися і серед малих умів. Ходить не тільки про це, що має на оці геніяльний творець ідеї, але й про те, в якій формі і з яким вислідом апостоли тієї ідеї її ширять в масі. Доцільність пропаганди треба мірити її осягами. Широку масу здобувається силою слова. Всі великі рухи — є вибухи людських почувань, збуджених або суворою богинею нужди, або смолоскипами вогненного слова, не базіканням літературних естетів і сальонових героїв.

8. Новий політичний рух прямує не до впливу на пануючі сили, тільки до захоплення політичної влади в Німеччині. Кожна рушійна сила має не тільки право, але й обовязок запевнити собі такі засоби, які уможливлюють здійснення її ідей. Вислід є одиноким земним суддею про слухність чи неслухність кожного почину. Оскільки здобуття політичної влади є передумовою переведення в життя ідеалу, мусить рух від першого дня свого повстання чути, як рух маси, інакше заміниться в богемістичний клуб.

9. Молодий рух по своїй суті і внутрішній ор-

ганізації, є антипарляментарний, цебто відкидає принцип чисельної більшості. Новий рух підносить засаду безумовного авторитету провідника, злучену з найвищою його відповідальністю. Провідник місцевої групи є призначений найвищим йому рангою провідником. Цей останній — зверхною партійною владою і має необмежені повновасті. Тільки найвищий провідник є виборний. Є він виключним провідником руху. Всі групи йому підпорядковуються, не він групам. Прихильникам руху вільно, підчас нового вибору, потягнути його до відповідальности і позбавити уряду. Хто хоче бути провідником, мусить лучити необмежений авторитет з найтяжчою відповідальністю. Культуру людства творить не більшість, але особистість, що сама приходить на сцену, ніколи не вибрана. Легше верблюдові перейти через вухо від голки, аніж шляхом вибору «відкрити» велику людину.

10. Рух однаково ставиться як до католицького, так протестантського віроісповідання. Так само не бачить свого завдання в запровадженні певної державної форми, тільки в творенні таких основ, без яких ані республіка, ані монархія не можуть встоятися. Його місія не лежить в засновуванні монархії, чи скріплюванні республіки, тільки в створенні сильної німецької держави, бо форма держави має другорядне значіння.

11. Питання внутрішньої організації руху є питанням доцільности, не принципу. Завданням організації є поширення певної ідеї, а тому вона є засобом до цілі, а не самоціллю. Як безвартісною є армія без старшин, так організація без провідників. Тому краще не організувати місцевих груп, якщо бракує відповідного провідника. До прикмет провідника належить не тільки воля, але і хист.

Та воля і сила до праці є вартніші, ніж геніяльність сама в собі. Найвартнішими є злука хисту, сили постанови і витривалости.

12. Майбутність руху є узалежнена від фанатизму, від неуступчивости, з якою боронять свої переконання його приклонники. Розріст руху залежний від розросту його внутрішньої сили; цю силу — збільшує побіда над конкурентами. Рухи, що завдячують свій розріст злиттю кількох подібних організацій, а свою силу компромісам між ними, — подібні до теплярних рослин: вистрілюють високо, але бракує їм сили протиставитися бурям. Ідея сама в собі слушна, боронена безоглядно відданими прихильниками — є непобідима, а кожне переслідування провадить до її внутрішнього скріплення.

13. Рух так виховує своїх членів, щоби в боротьбі бачили вони свою ціль. Вони мусять навчитися не боятися противників, ні їх ненависти, але, навпаки, прагнути її. До зовнішних ознак цієї ненависти ворогів належить брехня й очернювання. Отже, кого не очернюють противники, той не є добрим членом руху. Якщо ці ідеї перейдуть в кости і кров своїх приклонників, ніщо не здолає їх знищити.

14. Рух має пошану перед особистістю; не можна забувати, що в особистій вартості лежить вартість всього людського життя; що кожна ідея є вислідом творчої снаги людини. Всі перевороти та винаходи в історії людськості, всі нестерельні діла та ідеї, є нероздільно звязані з іменем тої чи іншої одиниці.

X

ПЕРШІ ВІЧА НОВОЇ ПАРТІЇ

Такі ідеї розривали голови президії нової партії і — більше нікого. Якщо хтось їх у тім часі зачепив би, навіть висміяв, вони були би щасливі. Але їх ніхто не завважував. Подією для партії був якийсь заблуканий лист. Кожної середи відбувалося засідання управи в загубленій каварні, раз у тиждень дискусійні сходи. Публіка завжди та сама, а число її — сім. Треба було конечно розірвати зачароване колесо, здобути приклонників, зробити популярною назву партії.

Робота розпочалася. Кожного місяця, пізніше що чотирнацять днів, скликували »збори« запрошеннями, писаними на машинці або від руки. Члени розділювали їх між себе і розносили між знайомих. Вислід — ніякий. Одного разу тільки Гітлер розніс вісімдесят запрошень і вечором, з биттям сердця, очікувала президія і партія прибуття сподіваних мас. З великим опізненням отворив голова віче, на когрому зібралася стара кабалістична сімка. Добра і вірна сімка. Запрошення вибито на машинці з крамнички мішаних товарів і масами розкинено. Число вічовиків підскочило на 11, потім на 13, 17, 23, 34. Славетна сімка витрясла всі свої кишені й дала оголошення про збори до часопису. Невелика сая на 130 осіб видавалася касарнею, неможливою до заповнення, але вечором і вона заповнилася. Один професор з Мінхену говорив перший, Гітлер другий. Предсідник партії ледви згодився на Гітлера, як промовця. Він не відмовляв йому ріжних хистів, але який з Гітлера промовець? Раз говорить тихо, то знову кричить! Двацять мінут призначили Гітле-

рові, а він говорив трицять і ще як говорив! Слова вистрілювали, блищали, греміли і свистали, як нагаї у повітрі, давили горло і витискали слези. Одушевлення виявилось і в складці. Цілий маєток — 300 марок скинули присутні на метелики. Гітлер почув, що він може і вміє говорити. В тому часі спровадив він кількох молодих хлопців, здемобілізованих вояків і товаришів з фронту, що далися переконати і вступили до партії. Це був добрий набуток. Вони були при звичаєні до дисципліни, а їх засада була, що нема неможливих річей; все осягнеться те, що хочеться. А таких хлопців саме було треба. Гаррер був освіченою людиною, журналістом, Дрекслер слабовитим робітником. Ні один, ні другий не був промовцем, не мав фанатичної віри в перемогу, ні негнучої снаги, щоби — де треба — брутальною силою усунути перешкоди сходячій ідеї. До цього надавалися фронтовики, чуйні як пси, жилаві як шкура, небезпечні як рисі.

А небезпека тоді була велика. Уряджувати національні збори з закликком до широких мас, значило дати собі добровільно розбити голову. На такий бенкет не багато було готових. Ще більша небезпека грозила партії через те, що вона заповідала вирвати маси з під впливу всемогутніх тоді інтернаціоналістів та тих, що їх толерували. Тому страх огортав сімку, коли рада над скликанням зборів. Переслідувало їх видиво розбитих зборів і зліквідування партії. Гітлер заступав погляд, що боротьба неминуха, а тому треба йти їй на зустріч, а терор червоних ломити терором. На найблищих зборах зліквідували фронтовики ворохобню в зародку і марксистів з розбитими головами викинули на сходи. Збори перейшли з ще більшим успіхом, ніж попередні.

На початку, як сказано, партія містилася в ка-

варні. Це був неможливий стан. Партія мусіла мати свій осідок. Врешті знайшов Гітлер невелику кімнату з одним, так малим віконцем, що навіть в найясніший день в ній було темно. За неї треба було платити великанську суму: 50 марок. Що вона була подібна більше до печери, ніж до бюро — не треба підкреслювати. Від того часу почався поступ. Наперед заведено електричне світло, визичено крісла, шафу, столики, потім навіть з'явився телефон. Треба було ще чоловіка, що кожного дня провадивби справи партії. І такий знайшовся. Був це фронтовик, що посвячував денно дві, потім три години партії, прикладаючи всіх старань.

За пів року зробилося в «бюрі» за вузько. Партія винаняла чотири кімнати, в яких урядувала до листопада 1923 р. З тижневиком „Völkischer Beobachter“ поплила робота, яка притягнула людей. До партії прийшли дійсно цінні люди, бо партія не мала синекур. Хто бореться за чистоту, сам мусить бути чистий. Тому партійну господарку відразу поставлено на здорові основи.

Кожний успіх, хочби навіть дрібний, потягав за собою більший. Виринали питання добору відповідної назви, що з одної сторони увільнялаби партію від патріотично настроєних ледарів, а з другої — відстрашувалаби тих, які «духовою зброєю» закривали свою безсилість. Партію названо «Німецькою соціалістичною робітницею партією».

Так почав набирати новий рух розгонової сили. З початком 1920. р. можна було думати про масові збори. Червона преса почала звертати заздрю увагу на свіжу силу, а воєнні ветерани почувалися щасливі, що стягнули нарешті на себе заїлу ненависть червоних. Почалися виступи і на чужих зборах підчас дискусій. Розуміється, що кожний фронтовик був закричуваний. Та в цьому крику, вже

можна було пізнати, що лють противника підходить до горла. З тієї причини можна було сподіватися червоних друзів до себе в гостину на цих перших зборах і то в більшому числі. Але це не відстрашувало. Кипуча боротьба мусіла врешті вибухнути, а чим скорше вона вибухала, тим більше приклонників мала зеднати. Перший предсідник партії, Гаррер не поділяв таких думок і виступив з партії. На його місце прийшов А. Дрекслер, а Гітлер задержав організацію пропаганди. Як термін цих перших великих зборів призначено день 24. лютого 1920 р. Приготування вів сам Гітлер. Плякати, метелики в червоних барвах, короткі, ядерні гасла, масове розкинення і терпеливість в очікуванні — головні прикмети удачності зборів. Цих точок держалися організатори. Надходив великий день. Десь у душі дрімало переконання, що від нього розпочнеться велика доба в історії руху.

Початок 7.30. Чверть години перед тим прибув на салью Гітлер. Серце хотіло вискочити з грудей. Велитенська салья була залита морем голів. Два тисячі мінхенців прибуло слухати нового слова, з того половина комуністів. І Гітлер почав промову під ворожі оклики, переривані оплесками фронтовиків. Та нагло оклики почали втихати, а двацять п'ять тез нового руху розривалися над головами слухачів, шукали доріг і трапляли до серць, сковували їх новим переконанням, новою вірою, новою волею.

Основною ціллю партії була злука німців в одну політичну одиницю, в Велику Німеччину.

Почуття чести, що стає основною засадою нового руху, вимагає урівноправнення Німеччини з іншими народами, ануляції повоєнних догово-

рів, повернення народного війська, розпущення наємного.

Удержавлення трестів, земельна реформа, розділ зисків у великих економічних комбінатах, знищення кримінальних злочинців, охорона матері й дитини, пристосування освіти до життя, вибір з народньої гущі незаможньої, але здібної молоді і її виховання на державний кошт, скріплення народного здоровля — оце дальші тези.

Зовсім новим подихом повіяло на слухачів з конституційних засад: повноправним громадянином може бути тільки німець з рівними правами і обов'язками: всі чужинці, що привандрували по 1914 році до Німеччини, мали бути усунені поза її границі. Сильна центральна влада має стати на місці безсилового парламентарного уряду.

І врешті ще одно: провідники партії обіцяють, що переводитимуть свої тези в життя без огляду на жертви, наражаючи на небезпеку власне існування. Це підкреслення відкидало навіть у зародку парламентарні торги й комбінації, бо партія прямувала до повної, неподільної влади.

По чотирьох годинах вогонь був запалений в серцях. Одушевлена маса бурєю знялася з місць. Націоналістичний рух узяв свій перший могутній розмах.

ХІ

ГОЛОВНІ ТЕЗИ ПАРТІЇ

Нова група людей, що виступала на арену німецького політичного життя, засадничо ріжнися від усіх дотеперішніх партій. Вона приносила зі собою не нову *партійну програму*, а новий *світогляд*. Ця ріжниця кидалася в очі при пер-

шому порівнанні. Кожна партійна програма відчищується від часу до часу як старі гудзики, щоб краще блищали. Дієгся це передусім перед кожними виборами, коли треба стати перед «ма-сами» і зібрати їх голоси. Тоді створюються особливі комісії, партійна преса порушує своїм горланням небо і землю, а все це для добра любого виборця. Комісії збираються і створюють фактично нову програму, в котрій кожна верства, ба навіть кожний член нації дістає готові печені грушки просто з верби. Оскільки когось забулося при обділюванні дібр — шож за важка праця! — при ній можна забути про власну голову, тоді в останній хвилині впихається ще насильно в напучнявілі рамки нові домагання, що мають заспокоїти живих, мертвих і ненароджених земляків.

Минулися вибори, послі вибрані, партійна преса і комісії та самі виборці мають святий спокій на нових кілька ліг. Партія сповнила свій обов'язок супроти виборців, показавши їм картини з раю дармоїдів, виборці — супроти партії, бо вибрали дармоїдів. Зновуж праця і події плинуть своїм старим, добре випробуваним руслом. При найближчих виборах, та сама метушня, зі зміною, що своїх партійних противників декорують всіма здохлими псами, дарма, що власне з ними провадилося коншахти в парламенті.

Політичні партії є нероздільно звязані з компромісом, світогляд — ніколи. Політичні партії рахуються з противними грачами, світогляд — проголошує свою непомильність, він є нетерпимий, ніколи не вдоволяється місцем побіч других, але прямує до виключного признання та цілковитої зміни всього громадського життя по своїх засадах. В цьому випадкові він має в собі прикмету релігій.

Хтось висуне застереження проти такого по-

ступовання. Нехай, але воно панує в світі, а досвід історії — думав Гітлер — вказує, що сила усувається тільки силою. Можна жалувати за блаженними часами та при цьому треба бити противників з інших партій аж до їх цілковитого розбиття. З тієї причини передумовою своєї перемоги мусить поставити новий світогляд скупчення всіх найбільш надійних та відважних елементів нації в своїх рядах, скувавши їх надії та сподівання в коротких разючих гаслах, як символах віри. Таж борців непотрібно втаємничувати в усі хитрощі стратегії, щоб успішно боротися з ворогом. Жаден генеральний штаб їх не втаємничує, зате наповняє суворою дисципліною і вірою їх душі, пересуває перед їх очима образ слушності справи і майбутньої перемоги, проникаючи цим їх до самого дна.

З тієї причини раз оформлені засади, не можуть підлягати змінам, кращим сформулюванням, тощо. Беручи на увагу психологічні моменти, таке наставлення непорушності виключає безконачні дискусії, замикає цикл ідей, вбиває буквоїдів, що завжди готові робити розлами в дрібничках. Сила, спрямована назовні, в випадку програмових змін, починає розжератися в своєму нутрі. І хтож тоді зможе усунути сумніви, як самі провідники ці сумніви розсівають?

Знає про цю таємницю католицька церква. В системі її ідей є сьогодні багато річей, що не видержують критики розуму, опертого на знання і досвіді. Та все таки вона не зрікається свого становища навіть у питанні протинок, бо знання є плинне і змінне, а догми невзрушними серед повині подій. Цим вона сильна і притягаюча.

Що сьогодні підлягає дискусії, завтра улягає улпшенню, позавтра зміні, а потім? — решта гу-

битися в тумані сумніву. Тому замість ялових дискусій над поліпшенням тез, краще впроваджувати до руху нових приклонників. Для них значіння світогляду не лежить у зміні букви, але в загальнім наставленні руху. Це наставлення може бути тільки одно: довести ширшим масам, що ідеї нації, а тим самим і її верств, заступає одиноко новий рух Гітлера, а всі інші групи є обманцями. Це заступництво опирає рух не на фразі, але на жертвенності. Хто дійсно любить свій народ, доводить це виключно жертвами, що їх народові приносить. Гураганний крик не дає жадного права називати себе патріотом, якщо за ним не криється велика, повна любови журба за вдержання морально здоровим свого народу.

Такі думки виповідав Гітлер, предкладаючи своїм приклонникам двацять п'ять тез і закликаючи їх до морального оздоровлення народу, до почуття національної гордості в дні скрути по Версальським упокоренні.

XII

ЗА НОВУ ІДЕЮ — ПРОТИ МАРКСИЗМУ

Головною ціллю руху була — як згадано — боротьба з марксизмом. Боротьба проти якоїсь ідеї самими засобами фізичного насильства завжди лишиться обороною, поки меч сам не стане пропагатором нової ідеї. Це була причина, чому й Бісмарк не мав успіху в боротьбі з прихильниками науки Маркса. Йому бракувало плятформи нового світогляду. А саме базікання про «авторитет держави» та «інтереси ладу і спокою» — без великої ідеї, що одушевляла-б до боротьби з марксизмом, — не провадило до нічого.

Ось чому прикладав Гітлер — в боротьбі з Марксом — таку величезну роль до пропаганди нової ідеї, ідеї руху.

Ще не прогомніли перші оклики зі зборів 24 лютого, як вже група почала приготувляти свіжі віча. Треба було кувати залізо, поки горяче. Недавно ще сумнівалися, чи треба робити в Мінхені збори — що місяця, тепер замало було раз у тиждень. Тема? Кожна тема була добра, що служила до поширення ідей руху. Боротьба не була легка. Виклад про заключення мирного договору в Версалю викликавав рик. Мало хто хотів зрозуміти, якою ганьбою є той договір.

Щораз численніші віча почали виконувати з Гітлера масового промовця. Особливо заворожував слухачів його погляд, що блестів холодним вогнем і нелюдською рішучістю. Його опанувало переконання, що всі великі рухи в людстві наступали під впливом слова, не письма. Письменник не знає своїх читачів і впливу, що його викликає, зовсім не бачить їх, а через те не може виправляти своїх дальших слів. Промовець вичитує з облич слухачів реакцію на кожне слово, чи воно обурює, чи підносить, чи нудить, чи слухачі йдуть туди, куди хоче він їх провадити. Письменник держиться загальних тез, промовець звужує їх або розширює, залежно від того, чи трапить до серць, чи ні. На зборах, серед моря голів, він, людина маси, шукає захоплення, признання й переконання. Певність і силу тисячів повинен йому дати промовець.

До цих думок дійшов Гітлер, беручи участь на зборах різних партій в 1919, 1920 і 1921. На кожних таких зборах виринали образи з його першої молодости, коли він мусів пити тран. Певно, тран був пожиточний, його зовсім певно треба було заживати, але-ж бо він був відразливо не-

смашний! Референти балакали, частіше читали свої промови в стилі часописних статей; заявлені слова, кілька професорських віців. Президія в фраках і моноклях робила вражіння трибуналу, слухачі зівали, а відважніші утікали на свіже повітря.

Не було цього на зборах націоналсоціалістів. Вони не мали мирного характеру. Тут зустрілися два світогляди, що не кінчилися лірничою піснею, але вибухом. Противники ходили на збори збитою лавою з постановою: сьогодні зробимо їм кінець! Тільки безоглядна енергія президії та сторожких фронтовиків обертала за кожним разом їх наміри в нівець. На початку кожних зборів робітники були мов та бочка пороху, при якій льонт вже димиться; по зборах — приклонники нового руху або критики своїх дотеперішніх провідників. Нарешті марксисты заборонили своїм ходити на гітлерівські збори. Коли це не допомгло, на відчинену салю пускалося червону боївку. Та п'ястуки також нічого не допомгли, тоді пішла в рух преса, оголошуючи провідників нового руху за архизлочинців людства. Обвинувачення підпирали виссаними з пальця скандалами. Потім пробували «легковажної» мовчанки і т. д.

При такому стані справи поліція розв'язувала кожні збори (що й було головною ціллю противників) за «заколючення публичного порядку». Треба було організувати охорону зборів і це дало початок славетним С. А., штурмовим відділам, які початково губилися серед соток червоних. Але ці знали, що жменя фронтовиків скорше дасться побити, чим скапігулювати, а тому авантурничі спроби порідшали.

Діяльність партії починає зростати і збори в Мінхені відбуваються двічі в тиждень, а на провінцію починають продирагтися перші пробоеві

промовці. Прийшов січень 1921 р., коли то паризька конференція принесла Німеччині дарунок в формі 100 мільярдів золотих марок відшкодування. В десятих мінутах на першу вістку була вже подиктована відозва і кинений приказ винаймити на найближчий день цирк «Корона». «Майбутність або загибель нації» — звучала тема реферату. Але це могла бути майбутність або загибель руху. Стояла дилема перед проводом: скомпромітуватися браком слухачів у цьому кольосальному будинкові або улягти розбиттю в бійці з червоними. 6500 осіб заповнило цирк і по двогодинній промові, тріумф був по боці Гітлера.

Від тоді розпочалися збори в цирку. Марксистки не могли вже мовчати, очернювати, відгрозуватися. Треба було рухові зробити кінець, інакше їм самим прийшов би край. Напад призначено на 4 листопада. Але і цей напад, — з бійкою, стрілами і раненими на салі — скінчився поразкою напасників.

Так зачався довгий період горожанської війни — з щоденними вуличними нападами, раненими і забитими, період, подібний до того, який привів свого часу до влади голову італійського фашизму.

Серед такої боротьби заіснує дивне явище: католики лучаться з комуністами, а комуністи з поліцією проти молодого руху. Та рух набрав уже сили, його ідеї розголосу. Цей розголос такий сильний, що повстають групи, які відписують програму н. с. партії. Коли таки підприємство не вдавалося, старалися збанкротовані групки ввійти в склад нац. соц. партії, виходячи з заложення, що кілька калік до купи — створить глядіатора. Та Гітлер ніколи не годився на злуку. Все, дійсно велике в цьому світі, ніколи не було вислідом коаліції, говорив Гітлер, бо коаліції в своєму за-

родку мають первні розкладу. Бо *наймогутнішим стає сильний, якщо стоїть сам*. Навчений досвідом, Гітлер почав організувати свої охоронні відділи. Їх початкові завдання зводилися до охорони салі і зборів перед наступами червоних. Були вони відділом партії, подібно, як наукові інститути, преса, пропаганда. Конечність цих відділів показувала праця на провінції, де кожні національні збори були «провокацією пролетаріату» (що домагався «свободи слова і зборів», та лише для себе).

Завдання руху ділилося на дві частини: здобувати приклонників і членів партії. Перше завдання сповнювала пропаганда, друге — організація. Приклонники згоджуються з цілями, члени за них борються. Істотність перших лежить у пізнанні, других нагомисць у відвазі за пізнане боротися. Тому приклонників повинно бути як найбільше, членів зовсім мало, скоординованих особистою відповідальністю за працю.

XIII

СПРОБА РЕВОЛЮЦІЇ

Гітлерівський рух мав ще й союзників: той страшний час. В Мінхені вже свобідно горіли на вітрі червоні прапори з чорною свастикою націоналсоціалістів. Провінція відгукувалася щораз сильніше. Так надійшов 1923 рік. Його осінь не можна розуміти без літа, його листопаду без жовтня. Французькі війська (білі й мурини) заняли Рур. Німецький уряд відповів організуванням пасивного опору. Як у 1914 році не було партій, так і тепер кожний став тільки німцем. Та небавом це заломлюється, бо уряд робить крок вперед і два назад. До цього всього паде німецька валюта, яку

друкують в астрономічних цифрах. Боеві організації комуністичних спартаківців вилягають на вулиці. Саксонія стоїть перед червоною революцією, революційна хвиля починає заливати Турингію. Центральний уряд стоїть безрадний і бореться депешами за владу.

В Мінхені також заклекотіло. Генерал Льосов заприсягає наново військо на вірність тільки баварському урядові, французький уряд думає над відірванням Баварії і створенням з неї й Австрії наддунайської держави, державний комісар Кар зриває з центральним урядом. Гітлерові здавалося, що надходить дванацята година: зачинає переговори з Каром і Льосовом. Та між ними настає різниця засад і темпераментів. Кар думає над відірванням Баварії, Гітлер над її тіснішою злукою з цілою Німеччиною, Кар вагається з дня на день у виборі речинця повстання проти центрального уряду, Гітлер хотів би вже його робити і, усунувши марксистів з вулиці та відсунувши центральний уряд від влади, запровадити лад у державі, створити Велику Німеччину.

Серед вагань партнерів постановив Гітлер ділати і поставити їх перед доконаним фактом. У тому часі, як вечором відбувається маніфестація з участю комісара Кара, генерала Льосова і президента поліції Зайсера в Бюргербрайкеллер, на салю входить Гітлер з генералом Людендорфом, а цілий будинок щільно замикають пробоеві відділи.

Блідий, як крейда, стоїть Кар, як до нього підходить Гітлер і вистрілює з пістоля в повітря.

Центральна влада повалена! Проголошують національну республіку!

Тоді запрошує Гітлер Кара, Льосова і Зайсера до бічної кімнати на нараду. По хвилині ви-

ходить з неї Кар, уже як намісник краю, Гітлер стає канцлером держави, Льюсов і Зайсер арештовані.

Хвилини перелігають, як блискавки. У місті ставлять опір. Гітлер передає арештованих Людендорфові, сам сідає на авто й жене по вулиці.

В салі лишається Людендорф з арештованими та апатичним Каром. Льюсов починає розмову.

Ми арештовані? Та-ж ми перед цілим збором доказали, що ми з вами одnodумці. Даю слово, як офіцер і генерал...

Людендорф згоджується й арештовані є свободні, а за хвилину вже гонять разом з Каром до касарень 19 полку. За кілька годин повертає Гітлер з своїми відділами. Впадає до салі, до бічної кімнати. Людендорф сам.

Ексцеленціє, де арештовані? Випущені?! Тепер пропало все!

І дійсно, вже зпоза мурів касарні летять депеші.

До всіх радіостацій! Генеральний комісар Кар, генерал Льюсов і полковник Зайсер десолідаризуються з пучем Гітлера. Вимушення. Їх імен надужито.

Поволі пробігає ніч з 8 на 9 листопада. Гітлер чекає на рішення мас. На вулиці вилягають мінхенці та вони нічого не рішають. Протирають невиспані очі та читають відозву Кара про «амбітних та віроломних нікчемників», що з національної маніфестації зробили огидне видовище насилля. Поруч — читають мінхенці відозви «пучистів».

Відділи війська, узброєні до зубів, машерують вулицями. Місто раз-у-раз змінє образ. Поліція арештує націоналсоціалістів, ці знову противників і підозрілих. Народ окриком вітає військо і повстанців. Містом проходить відділ штурмовиків

з Гітлером і Людендорфом на чолі. Військо, мовчки, пропускає їх, мійська поліція, не опанувавши нерви, стріляє і кладе кільканацять трупів.

Революція скінчена, а Гітлер в дорозі до Австрії; до тієї Австрії, що ображала його розуміння батьківщини, що заголоджувала його. Але до неї не дійшов. На тирольській границі його арештують.

В морозний лютневий день розпочався процес. Десять обвинувачених засіло на лаві. Обвинувачених? Обвинувачені поводитися зовсім себебідно. Сміялися, жартували. Перше переслухання розпочалося від Гітлера, душі цілого процесу. Гітлер виголосив промову, що тривала чотири і пів години. Розпочав від віденських часів, своїх надій та голоду, національного пониження, марксівського терору. Говорив тихо, але не як обвинувачений, а як прокуратор. Кар? Чому він не сидить на тій-же лаві також? Та-ж він два дні перед пучом заявив, що має ті самі цілі й думки. Гітлер говорить, як ніколи передтим і серце цілої аудиторії тріпочеться в його руках. Гітлер і його адвокат беруть Кара в вогонь питань, в яких він зовсім заломлюється, плутається, мовчить. Повстає питання, чи Кар не приготовляв свого окремого пучу, щоби відділити Баварію? А виступ Гітлера, чи не запобіг цьому? Цілий Мінхен вилягає на вулиці й живо обговорює випадки. Буде Гітлер засуджений? Так, Гітлер дістає п'ять років твердині, Рем і Фрік три місяці, Людендорф увільнений. Тоді старий генерал звертається напів до публіки, напів до суддів:

— Я вважаю своє увільнення, як ганьбу для мундуру і своїх заслуг для батьківщини.

Гітлера перевозять до тюрми в Ляндсбергу і тут він перебуває довгі дні, тяжкі ночі. З ним його товариші та любий секретар Гесс. П

тику не паде ані слова. За свіжі рани. Зате, вилітаючи думками далеко поза високі мури, балакають про астрономію.

Тюрма приневолила затопитися в собі, змусила до аналізу. Серед цієї самотності повстає поволі розділ за розділом, історія розвою думок та ідей Гітлера, його твір «Mein Kampf», що стала підставовою книгою його приклонників і розійшлася в мільйонних накладах.

Гітлер не відсидів цілої кари. На підставі амністії випущено його. Перші початки волі прийшли тихо. Шукав перерваних ниток, приятелів. Вороги почали пускати вістки, що він покинув політичну діяльність. Тоді заповів віче в салі, де могло зміститися нормально 2.000 осіб. До неї втиснулися три тисячі, а інші тисячі лишилися на дворі. Поплила бесіда про листопадові випадки в ненадто версальських висловах. Поліція мала досить забави. Сконструовано акт обвинувачення з виголошеної промови, Гітлер дістав заборону промовляти на вічах. За Баварією пішла Прусія і ця заборона тревала повні два роки.

XIV

ШЛЯХ ДО ВЛАДИ

11 березня 1925 р. наново почав промовляти Гітлер. Цирк Корона, що міг змістити 6000 осіб, втягнув у себе 8000. На всіх місцях, переходах, притворах втискалася голова біля голови. По Мінхені пішов Берлін, Гамбург, Відень. Тріумфальний похід Гітлера та його ідей через Німеччину. Заграничні німці гуртами прибувають, щоби побачити і почути «рубача правди». Число членів руху і його приклонників росте з дня на день. Партія

дістає нові організаційні рамки, однострій, свій партійний привіт, лишається тільки старий боєвий дух, старі ідеї, стара дисципліна, з якими треба здобути німецький нарід для ідеї Великої Німеччини. В році 1927 на партійних зборах в Нірнбергу дефілюють перед Гітлером 25.000 штурмовиків. До націоналсоціалістичних ідей починають приєднуватися вояки, старшини.

Цього вже таки було за багато для ваймарського уряду. Кількох молодих старшин стає перед суд, а як свідка кличе трибунал Гітлера. Слова Гітлера в цілості покриваються зі словами обжалованих: націоналсоціалістичний рух прямує до повернення старої народньої армії. Рух, що починає охоплювати мільйони, не може мати програми, що не була би загально звісна. Шлях, що ним хочеться досягнути владу в державі, є легальний.

Суд засуджує старшин на півтора року твердині; а обурення спалахає в цілій Німеччині. "Berliner Tageblatt" пише, що процес над старшинами був найбільшою реклямою, яку тільки можна було зробити для Гітлера. Гітлер додержує слова. Іде до влади парламентарним шляхом. Ліва і права преса легковажить його, не добре орієнтуючися в народнім кратері, що в своїх глибинах криє незвичайну силу. Новий парламент вітає в своїх мурах 107 брунатних сорочок. Що-ж це значить? — питають в Женеві Курціюса. Заклопотаний міністр відповідає: "Про вибори можна говорити, але можна також мовчати. Я волю мовчати". Міністри зриваються зі своїх місць, а редактори диктують вступні статті про втрату репарацій, про розбиття Версалу, про божевілля. Буря зриває пожовклі листки, колись цвітучих актів.

Від імени націоналсоціалістів говорить Штрассер:

"Хочете знати нашу програму? Ми передвісники нового післанництва. Наше завдання — це народ, парламент є тільки засобом. Наша ціль — мобілізація моральних сил німецької нації, — щоби дати їй працю, хліб і нове світовідчужання".

Брінінг пробує переговорювати з Гітлером. Та даремно. Цей хоче повної влади, не її тіні. Брінінг паде, за ним Гренер, до влади приходять Папен. Нові вибори впроваджують 230 націоналсоціалістичних послів. Гітлер об'єднує більш, ніж половину нації в своїм "єдинім фронті", зліпленім не механічно, не компромісовими партійними полатайками, лише атракційною силою своєї ідеї. Папен теж навіязує переговори та вони розбиваються. Комуністи починають терором приготівляти маси. Наглі суди звертаються проти націоналсоціалістів і в штурмових відділах закипіло:

— На що ми ще чекаємо? — гуде шістьсот тисяч штурмовиків.

— На приказ, — твердо відповідає Гітлер, не хочючи допустити до розливу крові.

Та-ж влада завтра впаде йому в руки, як стиглий овоч! Папен уряджує зустрічі Гітлера з президентом держави, але вони не допроваджують до висліду. Президент хоче старої коаліції — плюс націоналсоціалістн. Але Гітлер не забув, що версальський мир підписав, як міністр заграничних справ Німеччини, — соц.-дем. Герман Міллер, під апробату всіх версальських партій. З ними — не могло бути угоди. На місце Папена приходять Шляйхер, амбітний кіннотчик, з плянами майбутнього диктатора. Цього лякається вже і президент і Гітлер нарешті приходять по кільканацятьох роках боротьби до влади, як канцлер національної концентрації, щоби з кожним

роком побільшувати обсяг своєї влади та прямувати до здійснення своєї мрії — створення Великої Німеччини. Адже-ж він брав владу на те, щоби вдержати стару систему правління. Народ, що виніс ного на своїх збурених хвилях, жадав реформ і ці реформи Гітлер перепроваджує, опираючися на трьох засадах: розбиття марксистів, створення сильної влади, запевнення добробуту. Цей добробут стараються націоналсоціялісти осягнути для робітництва підпорядкуванням промислових первнів добру національної спільноти, для селянства витворюванням сильного середнього стану і забороною спекуляції землею, яка є передумовою свободи кожного народу. Скріпленням нації внутрі осягнеться єдино зрівнання в правах з іншими народами — оце переконання, що проникає кожний чин. З тієї причини витворює рух новий світогляд і перебудовує суспільність, для котрої добро нації стає найвищим наказом, що його треба виповнити на тому місці, на котрому працюється. Старі партії не роблять перешкод. Вони попросту капітулюють без опору — і центр, і соціалдемократія, безсловно і без гідности в упадку.

XV. Партія як уряд

Величина провідника не полягає в тому, яким він є сам у собі, тільки в тому, що він зробив, щоб заісновані відносини змінити й їх переобразити по тому пляні, що він його злеліав в душі. З тієї причини поодинокі верстви і класи нації є для провідника матеріалом, з якого він виліплює новий твір, а поодинокі люди фігурами на шахівниці, що їх він посуває або відкидає, залежно від корнети або шкоди, які вони для нового руху приносять. Особливий натиск поклав Гітлер у

своїй програмі на землю і її посідання. Для націоналсоціалістів, "вона — земля" — є передумова збірного життя нації, окроплена кров'ю й овита життям цілих поколінь. З плодів землі живе ціла нація. Націоналсоціалісти говорять: Селяни живлять націю, вони — підстава свободи нації. Тому земля ніколи не може бути предметом спору і спекуляції, а в третій Німеччині її посідання мусить бути так зорганізоване, щоб міг витворитися сильний селянський стан, не купа халупників. Це становище формулує 17 точка програми про земельну реформу і право вивласнення, якщо лятіфундії приносять шкоду нації.

Значіння такого поставлення справи можна оцінити тільки тоді, коли зважити, що марксистичні викопували провалля між селом і містом, а царство селянством взагалі не інтересувалося. Тому з Німеччини відплили цілі маси селян, що збільшувались з кожним роком, розпорошені міжнародньою фінансією. В краю — селянство угиналося під великими податками, і не могло виповнити ролі, що її накладає на плечі цього стану доля. До цього долучувався брак простору. Замкнене в Версальській Німеччині — без кольоній, але з контрибуцією на карку, селянство ниділо і завмирало. Націоналсоціалізм рішив піднести селянство на височину головного стану нації, привернути йому старі традиційні звичаї і натхнути патосом своєї великої ролі в суспільності. День 1-го жовтня, коли полеві плоди звезено до стоділ і шпихлірів, святкується, як свято села по цілій країні. Над Реном збираються в той час непроглядні селянські маси, щоби, заслухавшись в звуки пісні про Нібелюнів, викресати з себе нову силу до нових змагань за себе, за державу. Селянство і національна держава є синонімами і себе взаємно доповнюють.

Головне завдання гітлеризму на селі — як уже сказано — було стримати павперизацію селянства. В тій цілі запроваджено дідичне господарство, майорат. Селянська земля не сміє бути предметом спекуляції чи поділу. Рівночасно розпочато широку кольонізаційну акцію, осадження селян на землях юнкрів, на землях задоволеної великої посілости. Але засада приватної власности лишилася ненарушеною. Соціалізм вчив, що приватна власність — це крадіж. Це допровадило до того, що кожний пролетар зачав шукати поправи свого положення не в праці, а в зорганізованім обкраданні чужої власности — "в експропріяції експропріаторів", а свій добробут — в збогаченні коштом другого. Націоналсоціалізм в корені забив це наставлення, привернувши пошану власности і — праці.

З тою самою провідною думкою підійшов він до робітничої справи, до відношення між робітником і капіталом. Передусім — проголошено війну засаді клясової боротьби, яка — свідчить приклад Росії! — веде до руїни суспільности. Окремі боєві стоваришення працедавців і працівників — скасовано. Над партикулярними інтересами кляс — мав відтепер панувати загальний інтерес суспільности: принцип м. ін. італійського фашизму.

Осібні декрети стараються злагіднити положення безробітних і зменшити це лихо, оскільки це дасться зробити в знищеній економічно, позбавленій ринків і кольоній, повоєнній Німеччині. Варстати і фабрики зобов'язані прийняти певну кількість безробітних до праці, відповідно до розмірів варстату і числа зайнятих в нім. Ця сама засада переводиться у великих господарствах хліборобських. Кошта утримання нових робітників поносить держава і працедавці. Цими декретами число безробітних в новій Німеччині

зменшилося з 6-ох мільйонів (коли Гітлер прийшов до влади) — до 3-ох. В деяких містах запроваджена примусова добровичність.

Щодо капіталу, — то націоналсоціалістичний уряд розрізняє капітал плюндруючий, експлуататорський, анонімний, інтернаціональний, і — капітал творчий, ощадницький, національний. Перший — взято під стислу контролю держави, другий — під її дбайливу протекцію. На своїм прапорі новий уряд написав підтримку всіх тих верств, які соціалізм експропріював і нищив, а якими нехтувало цісарство: дрібного буржуа, дрібного ремісника, дрібного селянина, дрібного власника, взагалі середній стан, що — як носій гітлерівської революції — несподівано і для комунізму, і для монархістів — виказав таку енергію, таку самопосвяту і таку страшну для противників — життєву силу.

Питання капіталізму — поставило перед новим урядом питання жидівське. Шопенгавер казав, що "вітчина жидів — це інші жиди", отже вітчиною німецьких жидів — не могла стати Німеччина. Тому вони ніколи не лучили свою справу зі справою німецької вітчизни, лише завжди — з "поступом" та інтернаціоналізмом всякої масти. В Німеччині є коло 600.000 жидів. Але неспівмірне велику роль грають вони в німецькій житті — як адвокати, судді, урядовці, головні журналісти (майже вся преса була в їх руках), політики, на університетах, в літературі і пр., в фінансерії і торгівлі, а по 1918 році — як провідні політики і державні мужі. Позбавляючи цю невеличку меншість їх неспівмірної ролі в ліберальних професіях, в пресі, в політиці — взагалі в життю німецької нації — Гітлер позбавив тільки німецький нарід впливу і керівництва чужої, ненімецької раси, для якої німецька

вітчина не була її вітчнною, які не думали, як думала нація і не хотіли так, як хотіла вона.

В царині культури — гітлеризм стремить зломити культ Мамону, культ матеріалізму, запроваджений соціалдемократією і фінансовим капіталом. Натомісць — підносить культ внутрішньої дисципліни, служби для цілоти, посвяти й альтруїзму і проголошує невблагану боротьбу, з моральним розкладом, який ширила в Німеччині ліва преса і соціалізм. А над усім домінувала ідея нації, зорганізованої в нову сильну державу. Не ліберальної, слабкої держави, з вічною гризнею фракцій і партій, стало підважуваної краєвими сепаратизмами, і силами інтернаціоналізмів — з середини і ззовні, лише — держави нової, фашистівської, де рішає — не виборча картка, не виборчі спекулянти, не демагоги і "хлополапи", не пасожити парламентаризму, лише нова еліта народу, готова — жертвувати собою і — провадити; еліта зорганізована не в принагідні партійні союзи, нині разом, завтра — нарізно, без карности і віри в свою справу, лише — скута в новітній Орден, закоханий в свій ідеал, послушний своєму шефові, з незахитаною вірою фанатиків. Над всіма силами партикуляризму — країв, індивідуумів, верств — 3-ий Райх поставив загал. Не одиницю, не людскість — лише націю, як органічну єдність. Виходячі з тої засади — заключив гітлеризм і компроміс з церквою — не вдираючись в її домену, в справу догматів, не впускаючи її на терен політики. Таке було відношення інтернаціоналізму і націоналізму, релігії, марксизму, партійництва, села і міста, парламентаризму, великої власности, капіталу і праці. Всі ці питання мусіли бути підпорядковані одій цілі — визволенню нації, уможливити їй вести самостійну заграничну політику, грати власну ролю в

світі. Бо дійсна зовнішня політика, здобування собі "місця під сонцем" — можлива лише, коли хто має за собою — один, зєднаний політично і морально — нарід. Нищучи півсамостійність окремих німецьких країв, нищучи інтернаціоналізм і матеріалізм одиниці, партійний егоїзм, стоплюючи німців в одну, одушевлену одним ідеалом, — готову на всяку посвяту, націю, — Гітлер віддав їй втрачену в 1918 віру в себе і в своє велике майбутнє. Ціле значіння гітлерівської революції можемо зміряти, порівнявши її з революцією російською: Росія по 17 роках "відбудови" — є хорий каліка, якого жадний великий нарід не боїться навні, непотрібний як приятель, не страшний як ворог. Німеччина — по кільканацятьох місяцях гітлеризму — є партнер, якого в світі — одні панічно бояться, другі — стараються позискати...

XVI. Führer

Сьогодні ціла Німеччина втілюється в Гітлері. Чини Гітлера втілюються в Німеччині. Для особи Führer-а панує серед німців ентузіязм, який граничить з містичною адорацією. Переконавання про власну історичну місію проникає і самого Гітлера. В кожній годині небезпеки охоплює його почуття і віра, що він вийде з неї, бо має і мусить виповнити свою історичну роль.

В чому таємниця нечуваного поведження Гітлера і його впливу на маси? З різних опіній подаємо погляд твердого Шахта, президента державного банку, що часто до діла має з цифрами, рідко

з поетичними образами: »Гітлер дає себе цілого в кожному слові. Гітлер вірить в себе і в те, що говорить. Гітлер є це, що сьогодні так рідко можна знайти. Він є щирий. Народ чує, що він є щирий і тому так сильно і тісно звязується з ним«. В погляді Шахта лежить тільки частина правди. Кожний з європейських диктаторів є щирий до останньої фібри своєї душі, бо фальшом не вдержався би на своєму становищі ні одної хвилини. Але таємниця Гітлера лежить в експансійній силі, в експресії його духа, в невгнутій волі поборювати перешкоди. Серед загального упокорення та дипломатичних викрутасів і штучок, Гітлер найкраще втілює в собі психічні первні вікінга, якого чини пробігають червоною стяжкою через ціле історичне життя Німеччини. Німці мали досить крутійства, хотіли врешті випростуватися та взяти всі небезпеки під ноги, а тому покликали до влади Гітлера, що від кінця війни тільки про це говорив, і якого група з усіх національних партій мала найдовший віддих у прямуванні до своєї цілі та найкращий штаб провідників. Герінг, Гебельс чи Гесс — кожний з них міг би стати фірером, якщо забракло би Гітлера. Бо він не лякався оточитися велитнями, вмів удержати їх в карбах, аби і самі не пережерлися і йому та справі не пошкодили. В вирішальних випадках кидає на вагу долі всі свої симпатії і твердо розправляє з противником. З Ремом був Гітлер на »ти«. Але в хвилині, коли переступив границі власної компетенції, Рем згинув.

Дальшими успіхами Гітлера були особисті звязки з цілою Німеччиною. »Гітлер над Німеччиною«, — оце клич, що лунав у кожній порі по містах і місточках, над якими клекотів гаркіт моторів, що везли Гітлера на його безчисленні віча.

Ніхто з німецьких полководців не знав батьківщини так, як він, бо ніхто так не переміряв її вздовж і впоперек, як він. На всіх дорогах і шляхах, він у себе дома, чи то серед спек, чи морозів, порохів, чи бур, що термосять його літаком. При магнетичному впливі своєї особистості, поривав своїх знайомих до тієї горячкової праці, якою сам горів. По першій знайомстві кожний ставав другом і борцем за його справу, за справу Німеччини, в якій губилося й дрібноло все особисте. В цьому підгорячковому стані працюють і інші, що навіть серед їзди автами чи літаками, пишуть свої звіти, лишають їх товаришам на постоях, а ці вже перетелефонують їх до квартир, де чекають чорні паці машин. За хвилину часопис чи метелик лежить у кожній німецькій хаті, бо до кожного німецького серця Гітлер хоче говорити і говорить. Трапляє до них, бо говорить не перемолоченими фразами, а словами, в яких чорна ненависть до того, що є, і фанатична любов до того, що має бути, чого він хоче. Цей фанатизм каже йому гратися з життям і смертю, а хто кидає на карту життя, рідко його тратить, бо стріне замало противників, що потрапили би зробити те саме.

Одначе цей фанатизм не засліплює його очей. Він тільки побуджує до діла і не дозволяє вилізати на побоевищах, чи то вилізуючися з ран, чи тріюмфуючи з побіди. Ворог побідив? — за другим разом його побідимо; ворог у відступі? — гнати його, щоби не мав часу схаменутися. Тому в Гітлера кожночасове опанування ситуації, моментальне рішення і блискавичний чин. У цьому дальші причини його успіхів. Попросту має довгий віддих, чим змагуни-противники.

Будучи у вічному русі, підпорядковує Гітлер усі свої потреби своїм цілям. Не це, не курить,

не їсть мяса. Шкодує і шанує кожну дрібку енергії, щоби вона не розгубилася, але стала дальшим кроком творчости, передумовою збільшеного напняття в праці. Зате несистематично висипляється. До глибокої півночі, часто до сірого ранку просиджує в кабінеті, а за кілька годин знову при праці з чвертьгодинною перервою на голення, вмиття, убирання. Ледви встигають за ним адютанти, що часто спізняються, а тому вже прихапцем їдять снідання.

Ця людина є Führer не лише у власнім уроченні, але в переконанні свого народу і — чужих. Куди-б він не привів Німеччину, в ХХ віці йтиме вона з печатю його духа.

Література

- H. Buchner: Die goldene Internationale. München 1931.
 „ : Grundriss einer internationalistischen Volkswirtschaftstheorie, München 1932.
 T. Carlyle: Über Helden, Heldenverehrung und das Heldentümliche in der Geschichte, Leipzig 1900.
 E. Czech-Jochberg: Hitler, Eine deutsche Bewegung, Oldenburg 1930,
 „ : Wie Adolf Hitler der Führer wurde? Leipzig 1900.
 O. Dietrich: Mit Hitler in die Nacht. München 1931.
 J. Dorner: Bauerstand u. Nationalsozialismus. München 1934.
 E. Forsthoff: Der totale Staat Hamburg 1933.
 A. Hitler: Mein Kampf. München 1933.
 „ : Das junge Deutschland will Frieden und Arbeit. Reden des Reichskanzlers. Berlin 1933.
 O. Rena: Der Marxismus. München 1931.
 A. Rosenberg: Das Wesensgefüge des Nationalsozialismus. München 1932.
 „ Blut und Ehre. München 1933.
 O. Spengler: Jahre der Entscheidung I. München 1934.

ЗМІСТ

Вступне слово

I. Наша доба і провідники	5
II. Дитячий і хлопячий вік Гітлера	8
III. Відень	12
IV. Що таке марксизм?	17
V. Туга за Німеччиною	20
VI. Мінхен	21
VII. Чотири роки в стрілецьких окопах	23
VIII. Революція, вступ до партії	27
IX. Тактика партії	31
X. Перші віча нової партії	37
XI. Головні тези партії	41
XII. За нову ідею — протимарксизму	44
XIII. Спроби революції	48
XIV. Шлях до влади	52
XV. Партія як уряд	55
XVI. Führer	60

М. ОСТРОВЕРХА

СОЛІНІ — ЛЮДИНА Й ЧИ

1-ше число „Книгозбірні Вістника“ — ціна 1 з

Такі книжки про визначних політиків, що вирвали с країни із занепаду і допровадили до розцвіту, повинні ти для нас неоціненою лектурою (*Самостійність*, Чернці, 8 квітня).

Перед нами невеличка книга, але з надзвичайно цім змістом, з добірним матеріалом, що дає нам можливість уявити собі сучасного лідера та творця італійського фашизму. (*Манджурський Вістник*, Харбін, 3. III.)

Накладом „Вістника“, найстаршого і найповажнішого українського місячника вийшла у Львові книжка про Мусоліні... В цій праці М. Островерха зібрав наймаркантніші факти про життя Дуче і його чини... Знаний публіцист др. Дмитро Донцов дав передмову, яка своїм правдиво фашистичним стилем, заслуговує, щоби її в цілості передрукували (*Il Messagero*, 11. V. 1934, *Appo XII*, 20. V. 1934).

Книжочка про Мусоліні... це щось в роді загальнонаступних видань передвоєнної Просвіти. Пан Донцов щемусь думає, що в кожній книжці мусить бути передмова від давця, навіть коли в цій передмові він не має що сказати (*Дзвони*).

Др. М. АНТОНОВИЧ

ЙОЗЕФ ГЕРРЕ

Вістун німецької єдності

Цілі покоління української молоді були позбавлені такої неоціненої для формування характерів лектури... Книжечка Антоновича варт прочитати. (*Перемога*, ч. 14).

У виданні провідного українського місячника „Вістника“ вийшла монографія дра М. Антоновича про життя Й. Герре і його часи... Ця праця вирізняється своєю особливо ясною аналізою духового і політичного положення за життя Герре і повне пієтизму представлення діла його життя... Редактор „Вістника“ бажаємо успіху в його намірах познайомити українську інтелігенцію з німецькою духовою традицією і провідними людьми (*Kölnische Volkszeitung*)

ДО ПРИХИЛЬНИКІВ

Отестуйте проти облудного походу,
ведеться проти нашого місячника!

**Оновляйте передплату на Вістник
в його Книгозбірню на 1935-ий рік!**

Передплата на Вістник в краю виносить:
квартально — зл. 6.60; піврічно — 12; річно — 23
платні з гори. Ціна окремої книжки — зл. 2.20.

Якщо пришле річну передплату до кінця грудня
— платить замість зл. 23 — лише зл. 20.

З заграниці: річно зл. 30 або рівновартість в чужій ва-
люті. Ціна окремої книжки — зл. 2.50.

Окрема передплата на Книгозбірню Вістника (4 книжки
— три звичайного об'єму, одна — більша) — вино-
сить зл. 5 річно, для передплатників **Вістника**
зл. 2.50. Для заграниці — зл. 6.

ДРЕСА: Чарнецького 26 м. 21.

ЧЕКОВЕ КОНТО 500.371.

**У АМЕРИЦІ набувати Вістник: Книг. М. Сурмача,
103 Av. A. Нью-Йорк.**